

СТАХАСТЫЧНАСЦЬ АЎТАРСКАГА «Я» Ў МЕДЫЯТЭКСЦЕ: ІНСТРУМЕНТАРЫЙ РЭДАГАВАННЯ

А. І. Гурын

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, г. Мінск;

gorain94@yandex.by;

наук. кір. – В. І. Іўчанкаў, д-р філал. нав., праф.

Даследаванне прысвечана ўплыву інструментарыю рэдагавання на выражэнне аўтарскага «я» ў медыятэксце. Мэтай даследавання з’яўляецца ўстанаўленне спецыфікі рэдагавання пры апрацоўцы медыятэкстаў паводле выяўлення ў іх катэгорыі аўтарскага «я». Аб’ект даследавання – катэгорыя аўтарскага «я» як уплывовы фактар арганізацыі рэдактарскага інструментарыю. Прадмет даследавання – інструментарый рэдагавання і яго ўплыў на выражэнне аўтарскага «я» ў медыятэксце пры практычным выкарыстанні падчас узаемадзеяння «аўтар–рэдактар». Навізна даследавання заключаецца ў разгорнутым адлюстраванні магчымасцяў ўзаемнага ўздзеяння стыхастычна розных праяў аўтарскага «я» і выкарыстання інструментарыю рэдагавання ў медыятэксце. Аўтарскае «я» як своеасаблівая форма дыялогу з чытачом уплывае на цікавасць аўдыторыі да сучаснага медыявыдання, у той час як прафесійная дзейнасць рэдактара здольная рабіць такі ўплыў выключна станоўчым, у чым выяўляецца актуальнасць даследавання. Вынікі даследавання можна выкарыстоўваць для далейшага вывучэння феномена стыхастычнасці аўтарскага «я» ў медыятэксце і ўдасканалення рэдактарскай працы з медыятэкстамі.

Ключавыя словы: аўтарскае «я»; медыятэкст; інструментарый рэдагавання; стыхастычнасць аўтарскага «я»; узаемадзеянне «аўтар–рэдактар».

Медыятэкст разумеецца як дынамічная складаная адзінка вышэйшага парадку ў сферы масавай камунікацыі. Ён з’яўляецца асноўным сегментам падзелу медыяпатоку. Адметнасць медыятэксту – гэта асаблівы тып і характар інфармацыі, аднаразовасць (неўзнаўляльнасць), калектыўнае стварэнне, уплыў тэхнічных сродкаў і эканамічны параметр [3, с. 11–13].

Катэгорыя аўтара працягвае быць адной з найбольш значных у тэорыі тэксту. На сучасным этапе развіцця медыядыскурсу найбольш дакладным паняццем, якое апісвае выражэнне аўтарскага стылю ў медыятэксце, з’яўляецца тэрмін «аўтарскае «я». У артыкуле прапануецца рабочае азначэнне тэрміна: аўтарскае «я» – унікальны культурны код асобы таго ці іншага носбіта мовы, які грунтуецца на яго светаўспрыманні і выяўляецца праз рацыянальны і ірацыянальны выбар лінгвістычных і знешмоўных сродкаў выражэння ў тэксце.

Найбольш істотнымі ўласцівасцямі названага паняцця аказваюцца: выяўленне аўтара і яго ролі (інфарматар, інтэрв’юер, рэпарцёр, выразнік меркавання, аналітык), ступень складанасці (адзін аўтар, поліфанія),

удзельная вага асобы аўтара ў тэксце. Структура аўтарскага «я» дае магчымасць сфакусаваць сутнасць медыятэксту [1, с. 90].

Інструментарый рэдагавання забяспечвае рэдактарскую працу над тэкстам як рэалізацыю ўскладненай мадэлі камунікатыўнага ўзаемадзеяння аўтара і чытача, якая ўтвараецца пры з'яўленні ў спрошчанай схеме камунікацыі яшчэ аднаго ўдзельніка – рэдактара, або «знешняга назіральніка», які каардынуе інтарэсы камунікантаў, ліквідуючы камунікатыўныя перашкоды, забяспечваючы максімальна магчымую адэкватнасць перададзенай і ўспрынятай інфармацыі ў адпаведнасці з дыскурсам.

Рэдактарская падрыхтоўка тэксту прадугледжвае тры этапы: а) знаёмства з тэкстам у цэлым; б) дэтальны аналіз, пастаноўка задачы рэдагавання і (пры неабходнасці) праўка; в) кантроль якасці рэдагавання. Ад рэдактара патрабуецца высокая апэратыўнасць прыняцця рашэнняў, таму што рэдагаванне тэксту ў СМІ жорстка абмежавана па часе, часта праводзіцца без удзелу аўтара. Перш за ўсё рэдактар павінен зразумець задуму аўтара, тэму і праблематыку матэрыялу, індывідуальныя асаблівасці стылю, і на аснове гэтага правіць тэкст. З двух раўнапраўных варыянтаў выкладу, аўтарскага і рэдактарскага, заўсёды аддаецца перавага першаму. Рэдактар – не аўтар, а толькі яго памочнік, які ведае, як тэкст палепшыць ці, прынамсі, прывесці да нормы, не скажаючы аўтарскай думкі і стылю. У гэтым заключаецца абмежаванне ўмяшання ў медыятэкст праз выкарыстанне інструментарыю рэдагавання [4, с. 9].

Каб прааналізаваць уздзеянне інструментарыю рэдагавання на выражэнне аўтарскага «я» ў медыятэксце, перш за ўсё трэба адштурхоўвацца ад катэгорыі стахастычнасці аўтарскага «я», яе градацыі ад устойлівасці да хісткасці. Стахастычнасць ёсць уласцівасць цалкам дэтэрмінаванай нелінейнай сістэмы, якая заключаецца ва ўзнікненні ў ёй нерэгулярных ваганняў [2, с. 550]. Да стахастычна розных праяў аўтарскага «я» рэдактар падыходзіць з улікам іх асаблівасцяў. У найбольш агульным сэнсе выкарыстанне інструментарыю рэдагавання павінна панізіць стахастычнасць аўтарскага «я» ў такім медыятэксце, дзе яна была першапачаткова высокай, і не павысіць стахастычнасць аўтарскага «я» ў такім медыятэксце, дзе яна была першапачаткова нізкай. Стахастычнасць аўтарскага «я» з'яўляецца мінімальнай, калі пры выражэнні яго ў медыятэксце цалкам адсутнічае інварыянтнасць.

Медыятэксты з мінімальнай стахастычнасцю – вялікая рэдкасць у рэдактарскай практыцы. Аднак існуе шырокае кола аўтараў з нізкай стахастычнасцю аўтарскага «я». У іх тэкстах кампазіцыя, выбар моўных

сродкаў, інтанацыі цесна звязаныя паміж сабой. Пры знешне пісьменнай, але па сутнасці некарэктнай праўцы рэдактар можа лёгка разбурыць задуму аўтара, прадыхаваную яго аўтарскім «я». Каб не сапсаваць тэкст, рэдактар павінен выявіць нізкую стахастычнасць аўтарскага «я» праз глыбокі аналіз тэксту, пошук сувязяў паміж яго элементамі, унутрытэкставай логікі.

У гэтым артыкуле прапануецца аналіз уласных матэрыялаў для спартыўнага інтэрнэт-партала by.tribuna.com праз параўнанне іх з рэдактарскімі варыянтамі. Былі выяўлены выпадкі, калі рэдактарская апрацоўка тэксту зніжала перцептыўны эфект аўтарскага «я».

Так, калі аўтар напісаў: «В овертайме юниорская сборная сенсационно обыграла «Химик», которому не помогли восемь заброшенных шайб», – то хацеў падвесці чытача да лагічнага супастаўлення інфармацыі: спартыўным заўзятарам вядома, што авертайм у хакеі – гэта дадатковы час, які прызначаюць пры нічыйным ліку пасля трох перыядаў матчу і завяршаюць імгненна пры голе любой з каманд, а значыць, зразумела, што па выніках асноўнага часу лік быў 8:8, а выйграла зборная пасля гэтага з адзіна магчымым лікам 9:8. Аднак рэдактар дадаў сказ: «Итоговый счет 9:8 в пользу тинейджеров» (прычым такое азначэнне мае канатацыю неспрактыкаванасці, непадрыхтаванасці да самастойных дзеянняў, чаго аўтар зусім не меў на ўвазе), значыць, змясціў гатовую выснову напрамую, пры гэтым пагоршыўшы стылістыку тэксту. У адным з апісанняў героя аўтар адзначыў: «Этот мужчина трепетно относится к своему образу ламберсексуала, тщательно ухаживая за роскошной бородой». Рэдактар замяніў слова «мужчына» спалучэннем «малады чалавек». Але тэрмін-неалагізм «ламберсексуал» вызначаецца згодна з сучаснымі інтэрнэт-энцыклапедыямі як «гараджанін, які прытрымліваецца наўмысна грубага стылю ў вопратцы і прычосцы, падкрэслівае сваю маскуліннасць». Такое апісанне добра канатацыйна падыходзіць да слова «мужчына» і слаба карэлюе з прыўнесеным рэдактарам «маладым чалавекам». Задума аўтара была разбурана рэдактарам, які не ўбачыў унутрытэкставыя сувязі ва ўсёй іх паўнаце, у выніку чаго перашкодзіў выражэнню аўтарскага «я». Праўкі выставілі аўтара няўпэўненым у сабе, тым, хто сумняваецца ў пісьменнасці ўласнай аўдыторыі. Гэта можа выклікаць і поўнае непрыманне тэкстаў канкрэтнага аўтара вопытнымі спажывцамі інфармацыі ў сферы, якую гэты аўтар асвятляе. Апісаных вышэй правак лепш пазбягаць.

Пры гэтым у рэдактарскай практыцы, на жаль, вельмі часта сустракаюцца медыятэксты з максімальнай, вельмі высокай стахастычнасцю. У эпоху блогерства ў прафесіі апынаюцца журналісты,

чыім тэкстам часта не можа быць месца ў выданнях без прафесійнай рэдактарскай апрацоўкі. Выявіць высокую стахастычнасць аўтарскага «я» проста: пры аналізе тэксту адразу заўважныя адсутнасць унутрытэкставых сувязяў, няўдалае ўжыванне моўных сродкаў, наяўнасць алагізмаў і інш. Часам кампазіцыя, выбар моўных сродкаў настолькі невыразныя, невытлумачальныя, што рэдактар павінен забараніць публікацыю з прычыны адсутнасці грамадскай значнасці. Рэдактару неабходна разумець, які сэнс аўтар спрабаваў укласці ў няўдалую фразу або ўрываек тэксту. Зыходзячы з гэтага, рэдактар можа выбраць найбольш прыдатныя інструменты праўкі.

Для даследавання аўтар выкарыстаў тэксты, з якімі працаваў як рэдактар газеты факультэта радыёфізікі БДУ Bug. У матэрыяле «Как мы к Капустнику готовились» з Bug № 33 (10/2017) сказ «На Капустнике нужна любая помощь, но сам факт атмосферы этого мероприятия, безусловно, таится в подготовке» ўтрымліваў супраціўны злучнік «но», пры гэтым па сэнсе часткі сказа не неслі супрацьпастаўлення, акрамя таго, другая граматычная аснова, «факт таится», супярэчыла лексічнай спалучальнасці. Пасля абмеркавання аўтар прыняў рэдактарскі варыянт: «На Капустнике нужна любая помощь. Секрет атмосферы этого мероприятия – безусловно, в подготовке». Калі ж рэдактару прыходзіцца працаваць без кантакту з аўтарам, рэдактарская апрацоўка тэксту на лексічным узроўні павінна быць накіравана на максімальнае захаванне выкарыстаных аўтарам моўных сродкаў як паказчыкаў аўтарскага «я». Напрыклад, у матэрыяле «Зачем нам боты?» (Bug № 32 (5/2017)) у адзін сказ: «В СМИ пишут, что первым ботом, которому это [пройти тест Тьюринга] удалось, стал Женя Густман в 2014 году», – рэдактар палічыў патрэбным унесці дадатковую інфармацыю. Лексічныя сродкі для гэтага былі абраныя з улікам аўтарскага стылю (характэрнай сувязі частак складаных сказаў, частотнасці ўжывання інфінітываў дзеясловаў): «В СМИ пишут, что первым ботом, которому это удалось, стал Женя Густман в 2014 году. Но стоит учитывать, что он притворялся 13-летним мальчиком». Падчас праўкі рэдактар прымаў роўнанеабходнымі апрацоўку медыятэксту і выражэнне аўтарскага «я», дзякуючы чаму захаваў характэрныя асаблівасці тэксту і не павысіў у ім стахастычнасць аўтарскага «я».

Такім чынам, інструментарый рэдагавання забяспечвае эфектыўную працу над тэкстам як рэалізацыю ўскладненай мадэлі камунікатыўнага ўзаемадзеяння аўтара і чытача, што ўтвараецца пры з'яўленні ў спрошчанай схеме камунікацыі яшчэ аднаго яе ўдзельніка – рэдактара. Каб прааналізаваць уздзеянне інструментарыю рэдагавання на выражэнне аўтарскага «я» ў медыятэксце, трэба адштурхоўвацца ад катэгорыі

стахастычнасці аўтарскага «я». Павярхоўная рэдактарская апрацоўка прыводзіць да пагаршэння якасці тэксту, скажэння яго пасылу, максімізацыі стыхастычнасці аўтарскага «я». Пры гэтым прафесійная праца рэдактара, які поўна валодае інструментарыем рэдагавання, накіравана на захаванне культурнага кода аўтара ў медыятэксце, здольная, асабліва пры ўзаемадзеянні «рэдактар–аўтар», мінімізаваць стыхастычнасць аўтарскага «я» для шырокай аўдыторыі.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. *Іўчанкаў В. І.* Дыскурс беларускіх СМІ. Арганізацыя публіцыстычнага тэксту. Мінск : БДУ, 2003.
2. *Кузнецов В. Г.* Словарь философских терминов. М. : ИНФРА-М, 2013.
3. *Кузьмина Н. А.* Современный медиатекст: учебное пособие. Омск, 2011.
4. *Сурикова Т. И.* Литературное редактирование текстов средств массовой информации. М. : ИНФРА-М, 2017.